

ЩЕНКО

Олександр Сергійович —
кандидат філологічних наук,
виконувач обов'язків заступника
директора з наукової роботи
Інституту енциклопедичних
досліджень НАН України

ОЧЕРЕТЯНКО

Світлана Іванівна —
головний науковий редактор
Інституту енциклопедичних
досліджень НАН України

УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДИСТИКА

IV Міжнародна наукова конференція

9–13 листопада 2015 р. в Інституті енциклопедичних досліджень НАН України у форматі інтернет-форуму відбулася IV Міжнародна наукова конференція «Українська енциклопедистика». У статті проаналізовано особливості проведення наукових заходів у подібному форматі, розглянуто проблеми і завдання, що стоять перед сучасною енциклопедистикою, наголошено на необхідності пошуку шляхів удосконалення процесу створення довідкових видань та їх популяризації.

IV Міжнародна наукова конференція «Українська енциклопедистика» відбулася 9–13 листопада 2015 р. в Інституті енциклопедичних досліджень НАН України. Організатори планували провести конференцію традиційно, у звичному форматі, коли заслуховують доповіді учасників, відбувається їх обговорення, а пізніше, після доопрацювання, доповіді друкують у збірнику. Однак життя внесло свої корективи — науковий захід відбувся у вигляді інтернет-форуму на сайті encyclopedia.com.ua. Сайт працював лише певний час, коли проходила конференція. На його сторінках було розміщено тексти доповідей учасників конференції; кожен доповідач мав можливість у письмовій формі відгукнутися на те чи інше дослідження, дискутувати (ставити власні питання, відповідати на запитання інших). Сайт був доступний не лише для учасників конференції, а й для будь-кого з користувачів Інтернету. На думку організаторів, це сприяло поширенню в суспільстві енциклопедичних знань та підвищенню престижу української науки загалом.

Попередньо до участі в конференції подали заявки 30 учасників, зокрема 10 осіб із ДНУ «Енциклопедичне видавництво», проте жодну із заявлених ними доповідей не було подано для оприлюднення на сайті наукового заходу. Особливістю інтернет-конференцій є те, що цей формат потребує від учасника чіткого, логічного, концентрованого викладу своїх ідей у доповіді; власне, написання самого тексту доповіді, оскільки, будемо відвертими, чимало учасників різних наукових зібрань

виступають експромтом, часто аргументуючи це браком часу. Інша біда традиційних конференцій — це довге, а іноді й нудне читання від першої до останньої сторінки підготовленої статті (саме статті, розрахованої на зорове, а не слухове сприйняття матеріалу). Одним словом, зміна формату конференції виявилася лакмусовим папірцем для деякого із заявників.

Отже, у конференції взяли участь 19 науковців — представники академічних установ, наукових бібліотек, видавництв та вищих навчальних закладів, зокрема й зарубіжжя (Бразилії, Молдови, Башкортостану). Конференція розпочалася вітальним словом в.о. директора Інституту енциклопедичних досліджень НАН України **М.Г. Железняка**, в якому було підкреслено значення цього заходу і його основну ідейну мету: *«Енциклопедистика стає все більше затребуваною у справі забезпечення суспільства джерелами надійної, об'єктивної, неупередженої, фахово підготовленої довідкової інформації. І наше завдання полягає в тому, щоб задовольнити потреби й виправдати довіру суспільства. Генеруючи нові ідеї для подальшого поступу енциклопедистики, треба шукати шляхи вдосконалення як процесу створення, так і популяризації довідкових видань. Важливо навчитися просувати енциклопедичний продукт у сучасний інформаційно насичений світ — це сприятиме розвитку громадянського суспільства, української державності»*.

Дослідження, представлені на конференції, охопили широкий спектр проблем енциклопедистики — від суто науково-теоретичних до методико-практичних, пов'язаних з досвідом укладання енциклопедій. У доповідях, зокрема, було порушено питання історії, концепцій, методики, методології, прикладних аспектів створення енциклопедій, енциклопедичної біографістики тощо.

Серед найактуальніших проблем конференції — створення нових енциклопедій та вдосконалення сучасних форм їх представлення. Зокрема, стрімка всесвітня інформатизація спонукає творців енциклопедичних видань активно застосовувати комп'ютерні технології, які уможливають появу нових форм

довідково-енциклопедичної літератури, передусім електронних (онлайн-ових) мультимедійних систем. Прикметно, що Енциклопедія сучасної України (ЕСУ), 15 томів якої надруковано 10-тисячним накладом, віднедавна стала доступною для читачів у мережі Інтернет. Про онлайн-версію ЕСУ, особливості її створення та функціонування йшлося в доповіді науковців Інституту енциклопедичних досліджень НАН України **М.Г. Железняка** та **Р.Г. Кацалапа**.

Науковці Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького кандидати медичних наук **В.С. Гриновець**, **В.В. Синиця**, **О.Р. Ріпецька** наголосили на необхідності створення в Україні національної медичної енциклопедії. Справді, вітчизняна медична наука давно потребує уніфікованих для всієї країни відомостей про визначних учених, перелік провідних українських медичних працівників, чимало з яких — світового рівня, а також досягнень, пам'ятних дат української медицини.

Українська бібліотечна енциклопедія — ще один енциклопедичний проект, реалізацію якого нещодавно розпочато в Національній парламентській бібліотеці України. Висвітленню організаційних і практичних аспектів підготовки цієї енциклопедії, яка буде першим у країні фундаментальним зводом теоретичних і практичних знань про бібліотечну сферу та інші суміжні дисципліни, зокрема документно-комунікаційного циклу, присвятив свою доповідь старший науковий співробітник Національної парламентської бібліотеки України **С.Л. Зворський**.

Історичний досвід укладання енциклопедій, особливо багатотомних видань загальнонаціонального значення, належить до кола найважливіших питань в енциклопедознавчих студіях. З огляду на це заслуговує на увагу доповідь завідувача відділу археографії Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського **С.В. Старовойт**, яка дослідила особливості укладання Української радянської енциклопедії, зокрема, розглянула аспекти організації праці укладачів, залучен-

ня авторів до написання статей, поліграфічної бази, юридичної документації, що регулювали появу енциклопедії, тощо. Цінним є аналіз ролі Академії наук УРСР у підготовці та виданні Української радянської енциклопедії.

Ще одну доповідь, присвячену історії створення Української радянської енциклопедії, надіслала на конференцію професор Української академії друкарства, відомий вітчизняний енциклопедознавець **Н.І. Черниш**. Зокрема, в її дослідженні йдеться про перший історичний період підготовки цього видання — 20—30-ті роки минулого століття, коли було створено редакційну колегію УРЕ на чолі з М. Скрипником. Н.І. Черниш намагалася з'ясувати ймовірність появи досі не віднайденого першого тому «скрипниківської» УРЕ і розповіла про національно орієнтований характер видання, через що роботу над цією енциклопедією й було заборонено.

Важливим і повчальним є досвід укладання не лише вітчизняних енциклопедій, а й видань, створених енциклопедистами інших країн. У цьому сенсі цінними є дві розвідки фахівців з Інституту енциклопедичних досліджень АН Молдови **К.М. Манолаке** та **І.В. Ксенофонт**, які присвячено питанням історії становлення молдовської енциклопедистики у ХХ ст. В одній доповіді схарактеризовано внесок відомих учених Академії наук Молдови в енциклопедичну справу; в іншій — повідано про відомого енциклопедиста Йосипа Вартичяна, головного редактора Молдавської радянської енциклопедії; зокрема, проаналізовано біографічні відомості вченого, підкреслено його професійні якості та, власне, відображено особливості створення зазначеної МРЕ.

Для енциклопедистики України, Молдови чи будь-якої іншої країни характерний відчутний акцент на національних проблемах і питаннях. Під цим поглядом цікавою й актуальною є доповідь доктора історії та економіки, професора з Бразилії **О.П. Борушенко** про українську громаду в Бразилії. Дослідниця схарактеризувала особливості збереження української ідентичності та національної самобутності в четвертому поколінні українців цієї

країни, а також проаналізувала основні шляхи їхньої інтеграції в бразильське суспільство.

Частину доповідей було присвячено різноманітним проблемам галузевих, регіональних чи персональних енциклопедій, а також окремим питанням підготовки енциклопедичних статей. Так, науковий співробітник Інституту енциклопедичних досліджень НАН України **А.І. Шушківський** дослідив особливості наповнення статей про науковців у галузевих енциклопедіях України, запропонував своє бачення того, за якими принципами мають готуватися енциклопедичні статті такого типу. Його колега науковий співробітник **Р.В. Пилипчук** простежив особливості представлення військових закладів Києва на сторінках українських енциклопедій. Згадані вище **В.С. Гриновець** і **О.Р. Ріпецька** в іншій доповіді показали, наскільки глибоко і всебічно представлено діячів львівської медичної школи в нещодавно опублікованій Енциклопедії Львівського університету.

Науковий співробітник Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського **А.С. Мирончук** присвятив свою доповідь історіографічній традиції Комісії зі створення нового «Уложення» 1767—1768 рр. Дослідник звернув увагу на необ'єктивне висвітлення діяльності цього законодавчого органу в деяких енциклопедичних статтях; проаналізувавши їх, він дійшов висновку про відсутність інформації щодо основних здобутків цієї Комісії головно в питаннях, що стосуються України. Припускаємо, що подібних прогалин (і не лише в галузі історії України) чимало в енциклопедичних виданнях, особливо тих, що створювалися за тоталітарної доби.

У своїй доповіді співробітник науково-дослідного комплексу «Башкирська енциклопедія» **Н.М. Сиражитдинова** познайомила нас із досвідом укладання персональної літературної енциклопедії «Мустай Карим». Основну увагу дослідниця приділила особливостям використання щоденникових записів письменника при написанні статей до таких енциклопедій.

Редактор цього ж науково-дослідного комплексу **А.В. Корочкіна** доповіла про регіональ-

ну енциклопедистику в Росії, зацентрувавши увагу на історичних етапах її розвитку та перспективі подальшого поступу.

Напрямок досліджень, що стосується вивчення наукової, мистецької, літературної чи політичної спадщини окремих осіб, дуже важливий для енциклопедистики, передусім у контексті створення персональних енциклопедій або статей-персоналій для будь-яких енциклопедично-довідкових видань. Так, у блоці доповідей з біографістики заслуговує на увагу дослідження доктора історичних наук **І.Б. Матяш**, яке вона присвятила українському культурному діячеві в еміграції, відомому європейському кінознавцю Євгену Слабченку. Науковець виявила чимало біографічних фактів, переключених у багатьох публікаціях. Узагальнюючи свої пошуки, І.Б. Матяш підкреслила, що, готуючи статті до енциклопедій, необхідно уважно перевіряти біографічні дані відомих людей, зіставляти різні публікації про цих осіб, намагатися спиратися насамперед на архівні джерела і, лише переконавшись у їх достовірності, оприлюднювати.

Доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського **Т.В. Добко** повідала про талановитого українського митця Василя Копайгоренка, засновника мистецького товариства «Світовид», особливо виокремивши основні мотиви його творчості.

Член Національних спілок художників та журналістів України **С.М. Бушак** підготував доповідь про представників славетного козацького роду Скоропадських, підкресливши

їх роль у розвитку української національної справи, насамперед політики, науки, культури.

За час роботи цього наукового заходу, згідно з даними служби Google Analytics, сайт конференції відвідав 101 користувач (72,5% — з України, 10,7% — з Молдови, 10,3% — з Росії, по 0,7% — з Бразилії, Чехії, Білорусі, США, решта — з інших країн); загальна кількість сторінок сайту, які переглянули відвідувачі, — 1617 (у середньому — 6 сторінок на відвідувача); найпопулярніші доповіді — «Академик Иосиф Вартичан (1910–1982), главный редактор Молдавской советской энциклопедии (1974–1982)» К. Манолаке й І. Ксенофонтова (106 переглядів), «Онлайн-версія Енциклопедії Сучасної України: До початку реалізації проекту» М. Железняка й Р. Кацалапа (93 перегляди), «Ученые-основатели Академии наук Молдовы: Энциклопедический подход» К. Манолаке й І. Ксенофонтова (54 перегляди); доповідь із найбільшою кількістю коментарів — «Передумови створення медичної енциклопедії в Україні» В.С. Гриновця й О.Р. Ріпецької.

Отже, можна констатувати, що IV Міжнародна наукова конференція «Українська енциклопедистика» пройшла на належному рівні, доповіді учасників виявилися актуальними, викликали зацікавлення, з ними ознайомилася широка аудиторія з різних країн. Енциклопедистика — порівняно молода галузь науки, проблемами якої в Україні займається невелике коло фахівців. Тому для них такі наукові заходи є надзвичайно важливими, оскільки надихають на подальшу роботу і дають можливість критично оцінити власні здобутки.